

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

TASA-ARVO JA SUKUPUOLI OPPIMATERIAALEISSA

© Opetushallitus ja tekijät

Muistiot 2011:1

ISBN 978-952-13-4639-2 (pdf)

ISSN-L 1798-8896

ISSN 1798-890X (verkojulkaisu)

Taitto: Sirpa Ropponen

www.oph.fi/julkaisut

TASA-ARVO JA SUKUPUOLI OPPIMATERIAALEISSA

”Oppimateriaalilla on merkitystä koululaisten nais- ja mieskuvan muotoutumisessa ja siinä, minkälaisia käsityksiä oppilaille eri ammateista muodostuu. Oppimateriaaleista tulisi välittyä ennakkoluuloton, avarakatseinen käsitys siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa ja mahdollista, eikä oppimateriaalin tulisi vahvistaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja tekstien tai kuvaston kautta.”

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2008 –2011

Suomalaisia oppimateriaaleja arvostetaan, koska ne ovat asiantuntevia, ajantasaisia ja ne toteuttavat koulutuksen yhteisesti sovittua arvopohjaa. Tähän arvopohjaan kuuluvat ihmisoikeudet, tasa-arvo ja demokratia.

Opetushallituksen teettämän selvityksen¹ mukaan miessukupuoli on edelleen esillä nais-sukupuolta enemmän useimmissa oppimateriaaleissa. Sukupuolet myös kuvataan usein niin, että tytöille ja pojille välittyy erilainen käsitys toimintamahdollisuuksistaan yhteiskunnassa. Myös tavoitteet ja keinot käsitellä sukupuolta sekä tasa-arvoa vaihtelevat eri oppiaineissa ja eri-ikäisille oppijoille suunnatuissa oppimateriaaleissa.

Opetushallitus toivoo tässä muistiossa kuvatulla tavalla oppimateriaalien tekijöiden ja kustantajien edistävän osaltaan sukupuolten tasa-arvon toteutumista kaikissa oppimateriaaleissa. Muistio tukee oppimateriaalin tekijöitä avaamalla käytännöllisten esimerkkien kautta sitä, miten sukupuolten tasapuolinen ja avarakatseinen käsittely voidaan toteuttaa materiaalien laadinnan eri vaiheissa.

Tasa-arvonäkökulmat tulisi pitää mielessä oppimateriaalien teon kaikissa vaiheissa:

- Työryhmän kokoaminen
Oppimateriaalit kirjoitetaan ja tuotetaan tavallisimmin työryhmissä. On tärkeää varmistaa, että työryhmällä on käytössään riittävästi asiantuntemusta kyseisen oppiaineen tarkastelemiseen tasa-arvon ja sukupuolen tutkimuksen näkökulmasta. Työryhmän olisi hyvä kustantajan myötävaikutuksella perehtyä tasa-arvokysymyksiin jo työn alkuvaiheessa.
- Sisällön suunnittelu
Oppimateriaalien sisältöä suunniteltaessa tulisi varmistaa, että opetettavia asioita käsitellään myös sukupuolen näkökulmasta. Sukupuolen käsitettä tulisi avata tarkastelemalla tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta silloin, kun se esiteltävän asian näkökulmasta on mahdollista. Käsitteilyssä tulisi huomioida myös sukupuolen moninaisuus. Kun sisältösuunnitelma on tehty, olisi hyvä ennen käytännön toteutusta varmistaa, että tekijät kokevat tasa-arvoisuuden toteutuvan suunnitelmassa riittäväällä tavalla.

1 Tainio, Liisa ja Teräs, Tiina 2010: Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Raportit ja selvitykset 2010:8. Opetushallitus. Luettavissa osoitteessa: http://www.oph.fi/julkaisut/2010/sukupuolijäsennys_perusopetuksen_oppikirjoissa

- Tekstin kirjoittaminen ja kuvitus

Kaikkiin teksteihin rakentuu tietty kuva maailmasta. Erityisesti oppimateriaaleissa on tärkeää, että lukijalle välittyy tasapuolinen ja avarakatseinen kuva myös sukupuolista. Seuraavien kysymysten avulla tekijät voivat tarkastella valmistelemaansa tekstiä ja suunniteltua kuvitusta sekä arvioida, toteuttavatko ne edellä mainittuja päämääriä:

- Esiintyykö tekstissä naisia ja miehiä, tyttöjä ja poikia, feminiinisiä ja maskuliinisia hahmoja yhtä usein?
- Minkälaisia ulkoisia ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä eri sukupuoliin liitetään? Pitääkö teksti yllä perinnäisiä käsityksiä siitä, millaisia tytöt, pojat, naiset ja miehet ovat? Kuka tekstissä on esimerkiksi rohkea, kuka menestyvä?
- Minkälaisina toimijoina sukupuolet kuvataan? Kuka on aktiivinen ja kuka passiivinen? Kuka puhuu ja kuka kuuntelee?
- Miten perhe kuvataan? Onko kodin askareet kuvattu stereotyyppisesti naisten ja miesten töinä?
- Miten ammatit ja johtajuus kuvataan? Kirjoitetaanko hoiva-alalla toimivista miehistä? Entä tekniikan parissa työskentelevistä naisista?
- Esiintyvätkö teksteissä ja siteerattuina asiantuntijoina sekä naiset että miehet?
- Lainataanko kaunokirjallisia tekstejä tasapuolisesti nais- ja mieskirjailijoilta? Kumman sukupuolen edustajat esiintyvät tarinoiden päähenkilöinä?
- Tuotetaanko teksteissä toistuvasti maailmaa, joka jakautuu kahtia sukupuolen mukaan, vaikka ihmisiä voisi jakaa ryhmiin muillakin perusteilla? Vahvistetaanko oppimateriaaleissa esimerkiksi käsityksiä poikien paremmuudesta urheilussa tai naisten ja miesten harrastusten sekä mielenkiinnon kohteiden eroista?
- Antavatko tekstit ja kuvat välineitä tunnistaa eri aikakausien, kulttuureiden ja sosiaalisten ryhmien erilaisia käsityksiä sukupuolen merkityksistä?

Samoin kuin tekstin kirjoittamista myös kuvittamista suunniteltaessa on otettava huomioon tasapuolisuus ja avarakatseisuus. Kuvitusta voi tarkkailla esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Onko valokuvissa ja piirroksuvissa kuvattuna yhtä usein naisia ja miehiä, tyttöjä ja poikia, feminiinisiä ja maskuliinisia hahmoja?
- Millaisina toimijoina sukupuolet on kuvituksessa esitetty?
- Minkälainen väri- ja tavaramaailma tyttöjen ja poikien ympärille rakentuu?
- Miten sukupuolia katsotaan? Onko jompikumpi sukupuoli tulkittavissa seksuaalisoivan katseen kohteeksi? Onko toinen sukupuoli kuvattu toista vahvempaan toimijana ja osapuolena?

Edellä mainittujen kysymysten avulla voi tarkkailla sitä, rakentavatko oppimateriaalien tekstit ja kuvitukset perinteisiä perhe- ja ammattiroolimalleja tai käsityksiä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

- Viimeisteleminen

Oppimateriaalin viimeistelyvaiheessa tulisi luonnoksen teksti ja kuvitus käydä lävitse, tarkastellen kriittisesti materiaalin yleistä tasa-arvoisuutta sekä sukupuolien ja sukupuoliroolien esittämistapoja.

- Opettajan opas

Opettajan opasta laadittaessa kannattaa edelleen hyödyntää tasa-arvo- ja sukupuolentutkimuksen asiantuntijuutta. Johdantoteksteissä ja oppikirjan tarjontaa avattaessa näitä aihealueita tulisi käsitellä sekä yleisesti että ainespesifistä näkökulmasta. Erityisesti tällöin voi nostaa esiin ne oppimateriaalien kohdat, joiden kautta päästään käsittelemään tasa-arvoa sekä sukupuolten moninaisuutta. Näiden kohtien opettamista tulisi avata ottaen huomioon oppilaiden erilaiset kehitysvaiheet.

- Julkistaminen ja markkinointi

Julkistamis- ja markkinointitilaisuuksissa oppimateriaalin tasa-arvoinen maailmankuva sekä monipuolinen sukupuolen merkityksen pohtiminen kannattaa nostaa esiin vahvuutena ja ansiona.

Muistion laadinnassa asiantuntijoina ovat toimineet Helsingin yliopistosta dosentti **Tarja Palmu** ja professori **Liisa Tainio**, jotka ovat myös kokeneita oppimateriaalien tekijöitä.

ISBN 978-952-13-4639-2 (pdf)

ISSN-L 1798-8896

ISSN 1798-890X (verkkojulkaisu)